

A SZENT ISTVÁN KIRÁLY MÚZEUM ANTROPOLÓGIAI GYŰJTEMÉNYÉNEK MÚLTJA, JELENE ÉS JÖVŐJE RÖVIDEN

Líbor Csilla

Szent István Király Múzeum, Székesfehérvár

Líbor Cs.: *The Anthropological Collection of the Szent István Museum: past, present and future.* *The Anthropological Collection of the Szent István Király Museum in Székesfehérvár has grown into the third-largest anthropological collection in Hungary in the 50 years. The collection's scientific importance is given not only by the sites, but also by the work of dr Kinga Éry. In the recent decades, several burials with outstanding archaeological and anthropological importance have been excavated, the human remains of these burials have been placed in Székesfehérvár. To give a few examples: the material of the urn cemetery of Kajászó, which is still expanding to this day found in this collection, and also the remains of the large Bronze Age cemetery at Dunaújváros, and the anthropological material of the famous Csákberény Avar cemetery. The late Roman-Germanic cemetery in Csákvár is also worth mentioning. The collection also includes the anthropological materials of the cemeteries found in the Tác/Gorsium area, which includes more than 1000 graves. After a short break, the scientific processing received a new impetus, and the anthropological material of Fejér County can be introduced to more and more forums.*

Keywords: Székesfehérvár; Collection; Anthropology; Paleoradiology.

A Gyűjtemény rövid története

A Szent István Király Múzeumnak (SzIKM) a Régészeti Örökségvédelmi és Tudományos Osztály kezelésében lévő több évtizedes múltra visszatekintő Antropológiai Gyűjteménye Magyarország megyei múzeumaiban található embertani gyűjteményei közül a legnagyobb. A gyűjteményt Éry Kinga hozta létre, majd egészen a 2000-es évekig ő is gondozta. Ezt követően Rác Piroska lett a múzeum antropológusa, ezzel együtt pedig a hatalmas gyűjtemény felelőse is. A 2020-as év elején régész-antropológusként vettem át a gyűjtemény kezelését.

Az embertani anyag leltározása 1970-ben kezdődött meg a Múzeumban a Természettudományi Múzeumból visszatérő anyagok elsődleges feldolgozásával (ennek következményeként vannak anyagok, amelyek két leltári számon is feljegyzésre kerültek: egyet még a Magyar Természettudományi Múzeumban tartózkodásuk során kaptak, majd Székesfehérváron is kaptak egy új leltári számot). 1996-ig bezáróan 5345 db tételszám került leltározásra Éry Kinga munkásságának köszönhetően. Kivételt képeznek a Királyi Bazilika területén talált embertani maradványok, ugyanis ezek a Romkert területén elhelyezkedő Osszáriumban kerültek elhelyezésre, külön leltárkönyvbe vezették fel a maradványokat, továbbá a leltári számuk is a főkönyvtől függetlenül került kiadásra 1993 és 2002 között.

A 2000-es évektől kisebb visszaesés tapasztalható az elsődleges feldolgozás menetében, mivel elsősorban a Rendház felújításához kapcsolódó költöztetés révén az összeírások, valamint a gyűjtemény rendbetétele került a feladatok közül előtérbe. Ennek következtében a 2021. év első feléig bezáróan 5730 tétel került leltározásra a Gyűjteményben.

A csontanyag gyarapodása az ezredfordulót követően eltérő ütemet követett a különböző időszakokban. Számos temető került feltárássra az elmúlt húsz évben Fejér megyében, amelynek következtében folyamatosan és igen impozánsan növekedett a gyűjtemény. Jelenleg közel 16 ezerre emelkedett a raktárban található csontvázak száma. Ezt az adatot figyelembe véve a székesfehérvári Szent István Király Múzeum megyei szinten a legnagyobb embertani gyűjteménnyel rendelkező múzeummá avanzált, míg országos szinten harmadik helyen áll a leltározott maradványok tekintetében a Magyar Természettudományi Múzeum Embertani Tárának és a Szegedi Tudományegyetem Embertani Tanszékének gyűjteményei után.

Azonban a gyűjtemény fontossága nem csupán a méreteiben rejlik, hiszen az embertani maradványok előkerülési helyeül szolgáló temetők régészeti szempontból is kiemelkedően jelentősek. Csupán néhány kiragadott példát hozva, Székesfehérváron található a napjainkig is folyamatosan bővülő kajászói urnatemető anyaga, a Dunaújvárosnál előkerült nagy sírszámú bronzkori temető maradványai, valamint a méltán híres csákberényi avar temető embertani anyaga, amely 2019 óta minden évben bővül Szücsi Frigyes régész szisztematikus tervásatásainak köszönhetően. Említésre méltó továbbá a csákvári késő római-germán temető, szintén a Gyűjteményben őrzött embertani anyaga. Ugyancsak a gyűjtemény részét képezik a Tác/Gorsium területén előkerült temetők embertani anyagai, amelyek együttesen meghaladják az 1000-es sírszámot.

A Gyűjtemény jelene, aktuális műhelymunkáink

Kiemelkedően gazdag csontmaradványokban maga Székesfehérvár is. Több középkori temető is feltárássra került Reich Szabina régész közreműködésével az elmúlt évtizedben, amelyek folyamatosan gazdagították a gyűjteményt. A Múzeum régész kollégái az elmúlt évekhez képest nagyobb intenzitással végzik a különböző temetők feltárást és feldolgozását, ennek is köszönhető a gyűjtemény nagyarányú növekedése. Egyedüli antropológusként majdhogynem lehetetlen ilyen mértékű gyarapodással lépést tartani, ám elődeimhez hasonlóan én is minden tőlem telhetőt megteszek az anyag megfelelő kezelése, tárolása és tudományos fórumokon való bemutatása, illetve eredményeink folyamatos publikálása érdekében.

Az elmúlt két év több változást is hozott, amely az Antropológiai Gyűjteményt is érintette. Először is, egy új raktárhelyiségbe került a gyűjtemény embertani anyaga, amelyben új katalogizációs rendszert is be tudtunk vezetni.

A már említett kiemelkedően gazdag embertani anyag kutatásának érdekében a múzeum vezetése lehetőséget adott a vizsgálatok tárházának növelésére. Először egy endoszkóp került a múzeum tulajdonába, amellyel ép koponyák endokraniális felszínét tudjuk vizsgálni, valamint egy biológiai és egy sztereomikroszkóp is segíti vizsgálatainkat.

A legjelentősebb eszköz, amely szintén mostanában került beszerzésre, egy mobil állatorvosi röntgen-berendezés (TW-110 generátor, Saturn 8000 flat-panel), amely lehetőséget nyújt a paleoradiológiai vizsgálatok magasszintű elvégzésére. Az eszköz segítségével temetők szisztematikus röntgen-vizsgálatára, valamint a patológiai esetek szélesebb körű elemzésére nyílik mód. A Medicalcorex Szerviz és Szolgáltató Bt. segítségével olyan programbeállításokat tudunk létrehozni, amelyek speciálisan a régészeti kontextusból előkerült maradványokra vannak szabva, így az általunk beállított mérési protokollok is rögzítésre kerülnek, és mások által is felhasználható információval szolgálhatnak.

Egy saját röntgengép lehetővé teszi egész populációk szisztematikus radiológiai vizsgálatát, amelyre eddig még nem volt példa a hazai embertani kutatásokban, illetve

megalapoz több nemzetközi együttműködést. A keletkezett röntgenfelvételeket ismeretterjesztő és oktatási célokra is fel lehet használni mind az orvosi, mind a releváns természettudományos képzések során. A saját röntgengép mindezekén túl alkalmas régészeti leletek vizsgálatára is.

Kutatói és tudományos munkák tekintetében is megújulás látható 2020–2021-ben SzIKM Antropológiai Gyűjteménye vonatkozásában. Több gyűjteményi anyagunkon is genetikai mintavételezést és elemzést végzett az Eötvös Loránd Kutatási Hálózat BTK Archeogenomikai Intézet munkacsoportja az Árpád-ház Program keretén belül. Szeniczey Tamással és Kiss Krisztiánnal együttműködve elvégeztük az avar kori és 10. századi bodajki temetők bioarchaeológiai elemzését (Líbor és mtsai 2021), amely temetkezési helyekre vonatkozóan Szücsi Frigyes a 2021-ben megjelent „Avarok és magyarok Bodajkon – 6–10. századi temetkezések komplex elemzése” című könyvében tudományos eredményeket is közöl, valamint a temetők embertani anyagának paleopatológiai eredményeit mutattuk be előadásunkban a 7th Portuguese Conference on Paleopathology keretén belül (Líbor és mtsai 2021). Továbbá Éry Kinga, Marcsik Antónia és Rácz Piroska (2020) közös munkájuk első gyümölcseként publikáltak a nagy méretű és annál különlegesebb Csákvár-Széchenyi úti kertek temetőjének embertani anyagáról.

Jövőbeli terveink a Gyűjteményben

A jövőben több más intézmény kollégájával közösen tervezzük a Fejér megyei maradványok szisztematikus röntgenfelvételezését is. Reméljük úttörő eredmények és munkák születnek az új eszközök alkalmazásával, valamint az egyre bővülő együttműködéseknek köszönhetően, és sikerül Éry Kinga nyomdokait követve tovább öregbíteni a székesfehérvári Szent István Király Múzeum tudományos hírnevét!

* * *

Köszönetnyilvánítás: A múzeum nevében ezúton is köszönjük Kiss Krisztiánnak az állatorvosi röntgen-berendezés kiválasztásában nyújtott segítségét, illetve a Medicalcorex Szerviz és Szolgáltató Bt-nek a programbeállításokhoz nyújtott segítségét!

Irodalom

- Éry, K., Marcsik, A., Rácz, P. (2020): Csákvár késő római népességének embertani vázlata. *Folia Anthropologica*, 16: 5–28.
- Líbor, Cs., Kiss, K., Szeniczey, T., Mateovics-László, O., Szücsi, F. (2021): *Paleopathological analysis of skeletal remains from Avar Period and Hungarian Conquest Period cemeteries of Bodajk from Hungary*. 7th Portuguese Conference on Paleopathology, September 24–25, 2021.
- Líbor, Cs., Szeniczey, T., Kiss, K. (2021): Bodajk avar kori és 10. századi temetőinek bioarchaeológiai elemzése. In: Szücsi, F. (Szerk.) *Avarok és magyarok Bodajkon. 6–10. századi temetkezések komplex elemzése*. Székesfehérvár.

Levelezési cím: Líbor Csilla
Mailing address: Szent István Király Múzeum
Fő utca 6.
8000 Székesfehérvár
Hungary
libor.csilla@szikm.hu

